

ДАВЛАТ БОШҚАРУВИ МЕТОДОЛОГИЯСИ

Хонсаидов Мухсинали Мухаммадалиевич

Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучлар Академияси Давлат ва ҳарбий бошқарув курси тингловчиси

Аннотация: *Мазкур мақолада ҳақида Давлат бошқарувини ўрганиш методологияси ва усуллари ҳақида сўз юритилади.*

Калит сўзлар: *Давлат бошқаруви, давлат, мунитсипал, корпоратив, бир макон, ёвуз давлат, тунги қўриқчи давлат, қодир тартибга солувчи давлат, давлат агенти, теократик.*

Давлат бошқарувини ўрганиш методологияси ва усуллари. Давлат бошқаруви фанида (давлат, мунитсипал, корпоратив) ҳамфикр олимларни бирлаштирган турли мактаблари мавжуд. Шу билан бирга, турли методологик ёндашувлар мавжуд: тоталитар, демократик ва давлат-диний. Давлат бошқарувига тоталитар ёндашув билан кучли давлат ҳокимиятининг зарурлигига (айрим ҳолларда жамиятдаги маълум бир ижтимоий қатламнинг диктатураси ёки раҳбарнинг шахсий диктатураси), давлат органларининг амалда қўшилиши, давлат ҳокимияти ва бошқаруви органларининг давлат ҳокимияти ва бошқаруви органларини бирлаштириш зарурлигига урғу берилади. Ҳукмрон партия (одатда коммунистик, лекин бошқалар бор), жамоат бирлашмалари ҳукмрон партия ва давлат органларига бўйсунди, маҳаллий ўзини ўзи бошқариш тугатилади. Бу маъмурий-буйруқбозлик бошқарув тизими.

Давлат бошқарувининг демократик концепциялари жуда кўп турли хил мактаблар, жумладан "ёвуз давлат" ва "яхши давлат", "тунги қўриқчи давлат" ва "қодир тартибга солувчи давлат" ғоялари билан боғлиқ мактаблар, мактаблар билан ифодаланди. бошқарувнинг иқтисодий ёки сиёсий усуллари устуворлигини, ижтимоий давлат ва шахс фаолияти учун фақат қулай шарт-шароитларни яратадиган давлат тушунчаларини, "оқилна бюрократия", технократия ғояларини ва бир томондан талаб қилинадиган бошқа тушунчаларни ҳимоя қилиш. томондан, давлат ва мунитсипалитет ҳокимиятининг бўлиниши, иккинчи томондан - "давлат агенти" сифатидаги мунитсипал органлар ҳақидаги ғоялар.

Барча фарқларга қарамай, демократик тушунчалар бошқарувнинг умумий постулатларига асосланади – умуминсоний қадриятлар, демократия тамойиллари, сиёсий ва мафкуравий плюрализм, ҳокимиятлар бўлиниши, қонун устуворлиги, маҳаллий ўзини ўзи бошқаришни тан олиш ва ҳоказолар. Улар тоталитаризм ва авторитаризмни рад этади. Мансабдор

шахсинг аҳолига назоратини таъминлаш, уни умумий (синфий эмас) манфаатларга хизмат қилишга жойлаштириш.

Давлат бошқарувига давлат-диний, теократик (масалан, Саудия Арабистонида) ёки клерикал (Эронда) ёндашувлар кўпгина мусулмон мамлакатлари учун хосдир.

Мусулмон фундаментализмининг бошқарувга оид тушунчалари халифаликнинг энг яхши бошқарув шакли сифатидаги ғоялари билан, давлат органларига сайловларни рад этиш билан боғлиқ (улар ўрнига ҳукмдор ҳузуридаги маслаҳат кенгаши - ашура монархи томонидан тайинланади).). Фуқароларнинг бошқарувда иштирок этиши ўрнига Мажлис амалиёти қўлланилади (белгиланган кунларда давлат раҳбари, у ҳам имом – дин бошлиғи ва унинг оила аъзолари томонидан ҳар қандай диндорни қабул қилиш).

Либерал таъсирида бўлган ва республика бўлган араб мамлакатларида (Жазоир, Миср ва бошқалар) фақат олдинги тартибнинг элементлари сақланиб қолган (сиёсат ва давлат хизматидан аёлларнинг амалда четланиши, ашура қисман ғояга айланган). Президент ҳузуридаги маслаҳат кенгаши сайланган).

Давлат бошқарувини ўрганишда турли хил умумий илмий ва махсус усуллар қўлланилади. Илмий усуллар орасида таҳлил ва синтез катта аҳамиятга эга. Уларнинг ёрдами билан, масалан, давлат ҳокимиятининг тармоқлари (қонун чиқарувчи, ижро этувчи, суд ва бошқалар) ажратилади ва давлат аппарати (кенг маънода), мунитсипал шаклланиш ва маҳаллий ўзини ўзи бошқариш тушунчалари яратилади.

Мантикий усул (унинг ёрдами билан турли хил хулосалар чиқарилади, масалан, бошқарувда қонунийлик принципи ҳақида), расмийлаштириш усули (масалан, турли таснифларни яратишга ёрдам беради), қиёсий усул (сизга имкон беради) давлат бошқарувининг турли усулларининг имкониятларини солиштириш), миқдорий усуллар (шу жумладан, бошқарув аппарати таркибини кўрсатувчи статистик усуллар), прогнозлаш усули (масалан, ҳокимиятнинг янги тармоқларини ажратиш мумкин бўлган хулосалар); экстраполяция (маълум бир ҳодисанинг белгиларини бошқа шунга ўхшаш ҳодисаларга кенгайтириш), моделлаштириш (баъзи бошқарув тартиб-қоидаларини сунъий равишда қайта тиклаш), эксперимент (экспериментатор томонидан яратилган шароитларда муайян назорат воситаларининг фаолиятини амалий текшириш). Давлат бошқарувини ўрганишда тарихий усул (масалан, тарихий маълумотлардан фойдаланган ҳолда, давлат бошқаруви тенденциялари аниқланади), ўзига хос сотсиологик усуллар ва услублар (сўровлар, интервью, аҳоли, давлат ва муниципал ходимларнинг сўровлари), ижтимоий -сифатли тадқиқот усуллари (масалан, турли тоифадаги ходимларнинг ижтимоий имтиёзларини аниқлаш учун), ҳуқуқий

(давлат бошқарувини тартибга солувчи меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларни ўрганиш), қиёсий ҳуқуқий (масалан, хорижий бошқарув моделлари билан таққослаш, қарама-қарши таққослаш) усуллари.

Давлат бошқарувини ўрганишда энг муҳим ролни тегишли органлар ва мансабдор шахсларнинг фаолиятини назорат қилиш усуллари, тақлид қилиш усуллари (масалан, давлат органи ёки маҳаллий давлат ҳокимияти органлари фаолиятининг муайян туридан нусха кўчирадиган тегишли ишбилармонлик ўйинларини ташкил этиш) ўйнайди. Турли хусусий усуллар, ҳужжатларни ўрганиш, статистик маълумотлар, тегишли органларнинг ҳисоботлари, оммавий ахборот воситалари маълумотлари. Давлат бошқарувининг мазмуни, мазмунининг ҳуқуқий элементлари. Давлат бошқаруви тамойиллари давлат бошқарувининг мазмуни, мазмунининг ҳуқуқий элементлари. Давлат бошқаруви тамойиллари Давлат бошқаруви ҳаракатларни бирлаштириш ва мувофиқлаштириш бўйича ташкилий фаолият сифатида бир-бири билан чамбарчас боғлиқ бўлган тўртта элементдан иборат: ў

1) давлат бошқарувининг меъёрий ҳужжатларини (умумий хулқ-атвор қоидаларини ўз ичига олган актларни), масалан, Россия Федерацияси Ҳукуматининг қарорларини қабул қилиш;

2) ижро этувчи ҳокимият органлари томонидан норматив ҳужжатларни қўллаш - ҳуқуқий нормаларда назарда тутилган кўплаб ҳолатлар ёки вазиятларни ҳал қилиш;

3) ташкилий узлуксиз иш - режалаштириш, назорат қилиш, йиғилишлар;

4) моддий-техник операциялар - технологик характердаги ҳаракатлар (ҳужжатларни тайёрлаш, иш юритиш), норматив ҳужжатларни қабул қилиш учун асос.

Энг муҳим тамойиллар:

1) қонунийлик;

2) демократия;

3) федерализм.

Давлат бошқарувининг олинган тамойиллари - илмийлик, ошкоралик.

Қонунийлик принтсипи: ҳар қандай қонунларга истисносиз ҳамма томонидан қат'ий риоя қилиш зарур. Бунинг учун қуйидагилар зарур:

а) яхши ишлаб чиқилган ва илмий асосланган қонунлар тизимига эга бўлиш;

б) барча суб'ектларга қонунларнинг сўзсиз та'сирини та'минлайдиган механизм мавжуд бўлиши керак; мавжуд истиснолар ҳолисона белгиланиши керак. Қонун олдида ҳамма тенг бўлиши керак, истисноларга йўл қўйиш жуда исталмаган;

в) қонун ҳужжатларини фуқаролар, қонунга амал қиладиганлар э'тиборига етказиш зарур. Демократия тамойили, энг аввало, фуқароларнинг давлат бошқаруви соҳасидаги ҳуқуқ, эркинликлари ва мажбуриятлари, уларни давлат ишларини бошқаришга жалб этишнинг турли шакллари мажмуидир. Масалан, норматив ҳужжат кучга кириши учун у эълон қилиниши, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларига путур етказадиган бўлса, Адлия вазирлигида давлат рўйхатидан ўтказилиши керак.

Федерализм принтсипи куйидагиларни назарда тутати:

1) федерал даража ва Федератсия суб'екти даражаси ўртасидаги бошқарувдаги ўзаро та'сир;

2) ваколатларни чегаралаш - Россия Федератсияси Конституцияси Россия Федератсияси давлат бошқаруви ҳужжатлари ва унинг суб'ектлари ўртасидаги ўзаро муносабатларнинг турли хил вариантларини назарда тутати:

Россия Федератсиясининг юрисдиктсияси остидаги масалалар доираси. Агар ушбу масалалар бўйича федерал даражадаги нормалар ва суб'ектнинг нормалари ўртасида келишмовчиликлар юзага келса, федерал норма қўлланилади;

биргалиқда бошқариш масалалари;

Россия Федератсиясининг юрисдиктсиясига ҳам, қўшма юрисдиктсияга ҳам кирмайдиган масалалар Федератсия суб'ектининг устуворлиги ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси архив маълумотлари. (Туляков, Ҳакимов, 2021)
2. “Янги Ўзбекистон” газетаси.
3. “Газета.уз” сайти.

